

2.

Om lapparnes sätt att hälsa.

Bland de många egendomligheter i lif och sedvänjor, som man finner hos lapparne, intager deras sätt att hälsa på hvar andra ett icke alldeles oviktigt rum. Numera har visserligen en stor del af deras egendomligheter i detta afseende försvunnit så godt som i alla trakter, men ännu kan likväl en uppmärksam iakttagare göra ganska intressanta observationer rörande hälsningsättet äfven bland de mest civiliserade af de nomadiserande lapparne.

För närvarande hälsa lapparne vanligen genom att taga hvar andra i hand och på samma gång uttala någon hälsningsformel. I de sydligaste lapptrakterna (i Härjedalen och Jämtland) lyder denna hälsning (ungefär) *buārek* eller *buārak*; någon enda gång höres ett *buōrest*. Från Vilhelmina socken i Åsele lappmark har jag fått den uppgiften, att man säger *buāreik*, endast då man hälsar flyktigt och utan handslag, men *buōrest* eller *buōrē biejjē*, då man hälsar »riktigt», d. v. s. då man på samma gång tar i hand. LINDAHLs och ÖHRLINGs *Lexicon lapponicum*, Stockholm 1780, hvilket omfattar det sydlapska skriftspråket, har formerna *puoraik* och *puorest*. I Arjeplog, Pite lappmark, begagnas enligt HALÁSZ: *Pite lappmarki szótár és nyelvtan*, Budapest 1896, endast *puoraik* som hälsning vid ankomst, under det att *puorist*, *pūrist* eller *viesū p.* betyder »farväl»; denna uppgift torde dock säkerligen bero på något missförstånd, i det att väl endast *viesū puorist* kan betyda »farväl», jfr också uppgifterna hos LÆSTADIUS (nedan) från samma trakt. I Lule lapp-

mark begagnas i allmänhet *puöris* (eller *puöris puöris*), äfven *puörrē peivē*, någon gång *puörāik*. I norska Finmarken heter det *burist* (eller *burist burist*) eller *buörre bæivve*, äfven *dærvvan* (eller *dærvvan dærvvan*), hvarpå ofta svaras *Ibmel adde* (= Gud är den, som gifver; eller möjligen = Gud gifve!) En annan hälsning är *rafhe vissui* (= frid i huset!), hvilken användes, då man inträder i en stuga. I Enare säger man *puöre pæive*, hvarpå svaras *Ibmel addelus* (= Gud gifve!), jfr LÖNNROT: *Über den Enare-lappischen Dialekt*, i *Acta Soc. Scient. Fenn.* IV, Helsingfors 1855, sid. 196. På Kolahalfön slutligen begagnas i Ter-dialekten *tirn jālak* (= du lefver frisk), i Kildin *tīrv tonn* (= frisk du!, hell dig!), i Notozero *tierv*.

Betydelsen af det ofvannämnda *buārek*, *buārak*, *buāreik*, *puorāik*, *puörāik* är icke fullt tydlig; möjligen kan uttrycket ha uppkommit genom någon sammandragning af *puörrē aikē*, »god tid». Ordet *buōrest*, *buōrest*, *puorest*, *puorist*, *pūrist*, *puöris*, *burist* är ett adverb och betyder egentligen »väl, bra»; i vissa dialekter har denna betydelse ännu bibehållit sig, men i allmänhet har den dock undanträngts af betydelsen »god dag». Hälsningsformeln *buōrē biejjē*, *puörrē peivē*, *buörre bæivve*, *puöre pæive* betyder det samma som det svenska och norska »god dag!»; mycket möjligt är väl också, att denna formel uppstått genom skandinavisk inverkan. På samma sätt öfversättas också rätt ofta uttrycken »god morgon!» och »god afton!» till lapska; sålunda t. ex. i lulelapskan *puörrē itiet* och *puörrē iehkēt*. Hälsningsformeln *dærvvan*, *tirn*, *tīrv*, *tierv* slutligen hör till sammans med adjektivet *dærvas*, »frisk». Då denna formel endast användes i trakter, där det finska språket i nyare tider utöfvat stort inflytande på lapskan, torde man kunna med visshet antaga, att den är ett lån från den finska hälsningsformeln *terve*. På samma sätt är svarsformeln *Ibmel addelus* (och eventuellt *I. adde*) en ren öfversättning af det finska *Jumal' antakoon*, »Gud gifve!».

Såsom nyss påpekades, hälsa lapparne för närvarande vanligen genom att taga i hand och samtidigt uttala någon hälsningsformel. Om de skola hälsa på någon herreman, göra de också ett försök att lyfta på mössan, åtminstone inom de svenska lappmarkerna. Mera än ett försök blir det dock knappast, hvilket likväl ingalunda beror

på medveten ohöflighet, utan väl mest på svårigheten att manövrera den mjuka och skärmlösa hufvudbonaden. Kvinnorna taga för öfrigt aldrig af sig mössan, annat än då de skola tvätta eller kamma sig. Bugningar och nigningar äro också rätt ovanliga bland de svenska lapparne.

I forna dagar fann man emellertid bland lapparne äfven helt andra sätt att hälsa än det allmänmänskliga sättet att taga hvar andra i hand. Ännu kan man visserligen här och där finna spår af dylika gamla hälsningsmetoder, men i allmänhet måste man genom-söka literaturen för att finna noggrannare upplysningar om dem. De uppgifter jag i denna fråga funnit i literaturen om lapparne, sammanställer jag här i geografisk ordning (från söder till norr) och meddelar på samma gång ett par egna iakttagelser.

Från Pite och Lule lappmarker skildrar PETRUS LÆSTADIUS lapparnes hälsning på följande sätt:¹ »Helsningen sker, Lappar imellan, med näsan. Strax man kommer, så säger man: *Puorist!* (Väl! Goddag!); sedan träder man närmare till hvarandra och sätter ihop nästibbarna samt säger dervid ännu en gång med långsammare och uttrycksfullare ton: *Puorist!* Detta kallas helsa med näsan, *kyssas med näsan*, ett talesätt, lika allmänt i Lapskan, som *kyssa på hand* eller *på mun* i Svenskan. På en Svensk helsar Lappen endast med handslag, kanske ock bland Lappar på någon, som han icke alls känner.» HOGGUÉR, som en gång ledsagade LÆSTADIUS till lapparne i Arjeplog, skildrar hälsningen på ett något annorlunda sätt:² »Das Wort *puorist* heisst: sei mir gegrüsst; indem die Lappen es aussprechen, reichen sie sich einander die Hand, wiederholen diese Grüssung und legen Nase an Nase, endlich rufen sie es zum dritten Male laut aus, indem sie die Nasenspitzen schnell an einander reiben; dies ist die zärtlichste, in Lappland übliche Liebkosung.»

HÖGSTRÖM ger en noggrann beskrifning på lulelapparnes sätt att hälsa:³ »Handtagande är så hos dem, som det hos oss varit, almänt

¹ P. LÆSTADIUS: *Journal för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken*. Stockholm 1831. S. 392. Jfr också sid. 463 och II, sid. 13, Stockholm 1833.

² HOGGUÉR: *Reise nach Lappland und dem nördlichen Schweden*. Berlin 1841. S. 143.

³ HÖGSTRÖM: *Beskrifning Öfver de til Sweriges Krona lydande Lapmarker*. Stockholm 1747. S. 150 o. f.

i bruk: hwarwid de wid hälsningar alltid bruka det ordet *buerist* eller *puorest*, hwilket betyder så mycket som salve eller hell, säll. Det en del i somlige Lapmarker begynt bruka *pure peiwe* (god dag), *pur' iddet* (god morgon), *pur' ecked* (god afton), *Jubmel waddus* (Gud gifwe), etc. sådant hafwa de lärdt antingen af oss eller Finnarna. Ty deras rätta hälsnings formul i alla Lapmarker både norr och söder är det omtalte *puorest*. — — — At kyssa hwarandra, besynnerligen wid hälsningar, lærer ej wara hos Lapparna något nytt maner det de lärdt af andra, utan gammalt och nationält, emedan det ej allenast brukas öfwer alt, utan är ock til wissa omständigheter åtskilligt ifrån andra folks sätt och bruk i dy mål. Ty, som de eljest wid sina anors och slägtliniers i akttagande äro mycket noga, så hafwa de ej allenast, som ock förr är nämt, på hwar släkt et besynnerligit namn, utan ock emot hwar och en, en besynnerlig ärebewisning, efter som de äro längre eller närmare skilda. Då altså twänne råkas, som äro kötslige Syskon, så kyssa de hwarandra på munnen. Längre ifrån, som twänne Syskonebarn, på kindbenet. Men längre i släkten sätter den ena sin näsa emot den andras: warandes ock somligstädes i akt tagit, at de göra någon skildnad då skyldskapen är på fäderne och möderne, i det de lämpa sig mer antingen åt högra eller wänstra sidan, o. s. w.»

Äfven LINNÉ omtalar näskyssen såsom förekommande bland lulelapparne, då släktingar hälsa på hvar andra.¹ J. ENGSTRÖM såg likaledes lulelappar sätta »nästibbarne emot hwarandra, med det vanliga *puorist!*»² Numera torde näskyssen ha kommit fullständigt ur bruk i dessa trakter; att man likväl ännu vet, hur den utföres, visas däraf, att jag själf där hört lapska mödrar på skämt säga till sina barn *vattsēh*, *vattēh njunjēu!* (gå och gif näsan!), hvilken uppmaning dock förblifvit utan verkan.

Som ett tecken på djup underdånighet tog en lulelapp »af mössan, neg, lutade ned hufvudet, och darrade med händren mot bröstet, mumlade litet med munnen, liksom af största veneration, viljat dånat», såsom det berättas af LINNÉ, *Ungdomsskrifter*, II, sid. 127.

¹ CARL VON LINNÉS *Ungdomsskrifter*. II. Stockholm 1889. S. 112.

² J. ENGSTRÖM: *Resa genom Norrland och Lappland*. II. Stockholm 1834. S. 55.

De læstadianska lapparne i Gellivare hälsa vanligen på hvar andra på så sätt, att den ene lägger sin högra hand på eller på baksidan af den andres vänstra axel eller öfverarm, hvilket af den andre besvaras på motsvarande sätt med den vänstra handen. På samma gång uttalas någon hälsningsformel. Resultatet blir sålunda ett slags half eller så att säga ensidig omfamning, vid hvilken den enes vänstra och den andres högra arm icke deltaga. Denna hälsning begagnas äfven af de læstadianska tornefinnarne. Till sitt ursprung är den kanske lapsk, åtminstone påminner den rätt mycket om det slags omfamning, som förekommer bland lapparne i norska Finmarken (jfr nedan). Enligt DÜBEN¹ brukar man i Gellivare och Torne lappmark till hälsning taga hvar andra om lifvet med högra armen på samma sätt som i norska Finmarken; åtminstone för Gellivares vidkommande torde dock detta bero på något missförstånd (DÜBEN hade icke själf besökt dessa trakter).

Äfven från Torne lappmark omtalas näskyssen af SCHEFFERUS efter JOHANNES TORNÆUS: »Han hälsar med näsan moot näsan, och mun emoot mun, elliest tycke the intet hafvva hælsat.»²

REGNARD beskriver ett annat slags hälsning från denna trakt: »Nous y rencontrâmes deux Lapons, que nous saluâmes en leur donnant la main, et leur disant, *Pourist*, qui est la salutation lapone, qui veut dire *bien venu*. Ces pauvres gens nous saluèrent de même, et nous rendirent le salut par le mot de *Pourist oni*, *soyez bien venu aussi*. Ils accompagnèrent ces mots de leur révérence ordinaire, qu'ils font à la mode des Moscovites, en fléchissant les deux genoux.»³

Från norska Finmarken finnas många uppgifter om lapparnes sätt att hälsa.

PETER DASS omtalar, huru lappen »knæbøjet staaer, og krummer myge Krop» eller »staaer nedbukket og nejer» framför präster och »krumrygget staaer, sig nejer ned mod Jorden» inför officerare.⁴

¹ G. V. DÜBEN: *Om Lappland och Lapparne*. Stockholm 1873. S. 180.

² SCHEFFERUS: *Laponia*. Francofurti 1673. S. 281.

³ *Oeuvres de Regnard*. IV. Paris 1805. S. 271. 1 uppl. 1731. Resan företogs 1681.

⁴ PETER DASS: *Omstændelig, sandfærdig Beskrivelse over de norske Finlappers Sæder, Skikke, Levemaade, Klædedragt, Boliger, Gudsdyrkelse, tillagte Trolddomskonster, m. v.* Andet, meget forbedrede Oplag. Köpenhamn u. å. S. 62.

LEEM säger: »Naar de hilse hinanden, tage de hverandre i Favn, sigende: Buurist! Danice: Vær hilset!»¹

RODE har följande beskrifning: »Finnernes Maade at hilse paa er original. Naar de møde hinanden, lægger den Ene Armen omkring Ryggen paa dens Andens Skulder. Dette er altsaa en Art af Omfavnelse, som dog er meget ulidenskabelig og som fra begge Sider ledsages af Ordet 'Burist'. Dette er et finsk Adverbium, som betyder: 'vel, godt'. De fornødne Ord for at supplere Meningen ere lette at underforstaae; stundom høres ogsaa hele Sætningen fuldstændig f. Ex. naar den mod Aftenen Bortgaaende siger til de Tilbageblivende: Ibmel addasji Digjidi burri Ia, d. e. Gud give Eder en god Nat. Hiin Maade at hilse paa bruge imidlertid Finnerne kun indbyrdes imellem sig; naar de komme ind til Embetsmændene eller hvemsomhelst Anden, som de ville vise deres Agtelse eller Hengivenhed for, neie de, saavel Mænd som Qvinder, sig for ham og række ham derpaa deres Haand, efterat de først selv have kysset den, med Ønsket om Guds Fred for ham selv og hans Huus.»² På ett annat ställe³ säger han, att då man möter en lapp, denne tager af sig mössan, bockar eller niger på sitt sätt och säger: Guds fred, god dag!

STOCKFLETH beskriver lapparnes hälsning på så sätt, att då man först får syn på hvar andra, hälsar man hvar andra med *diervan*, *diervan*, »og naar man saa derefter kommer hinanden ind på Livet, saa sker en halv Omarmelse med den ene Arm, og da raabes *burist*, *burist!* og alle disse Hilsener ligesaavel ude i Kulden og Snefokket, som i en varm Stue.»⁴

TROMHOLT säger: »Lapperne hilser i Regeln hinanden med: 'buorre bæive' (god Dag), hvortil den Tiltalte svarer: 'Ibmel adde' (det er Gud, som giver den); derpaa følger en Slags halv Omfavnelse, idet hver lægger sin høire Arm om den andens Liv, og ofte rystes Hænderne ovenpaa med gjentagne: 'burist, burist' (vel, godt).»⁵

¹ LEEM: *Beskrivelse over Finmarkens Lapper*. Köpenhamn 1767. S. 378.

² RODE: *Optegnelser fra Finmarken*. Skien 1842. S. 252.

³ RODE: *anf. arb.* S. 204.

⁴ STOCKFLETH: *Dagbog over mine Missionsreiser i Finmarken*. Kristiania 1860. S. 28. Jfr också sid. 14.

⁵ TROMHOLT: *Under Nordlysets Straaler*. Köpenhamn 1885. S. 157.

Från Utsjoki i finska Lappland berättar ANDELIN, att då en lapp skall hälsa på någon, som han högaktar, slickar han först sin flata hand, innan han sträcker fram den till hälsning.¹ Detta är tydligen en variant till det af RODE omtalade sättet att först kyssa sin egen hand, innan man hälsar.

I Enare försiggår enligt MALM hälsningen på så sätt, »att den ene lägger sin venstra, och den andre sin högra hand, på hvarandras högra och venstra skuldra, hvarvid de niga och under djupt allvar säga: Buoris, Buoris».²

Bland de grekisk-katolska skoltlapparne på södra sidan af Varangerfjorden, hvilka i allmänhet bevarat många ålderdomliga plägseder, synes äfven näskyssen ännu vara i bruk. FRIIS berättar (på tal om deras bröllopsceremonier) därom på följande sätt: »Inkomna, framför talmannen först den allmänna lappska helsningen till alla i allmänhet: 'Rafhe vissui!' 'Fred i huset!' — hvartill alltid svaras: 'Ibmel addi!' 'Gud är den, som skänker den!' Därpå helsar man särskildt på hvarandra, på lappskt vis med en half omfamning, i det man lägger högra handen på hvarandras venstra skuldra, stryker kind mot kind, och nästipp mot nästipp med önskan: 'Därvan, därvan!' (Väl, väl!).»³ Hos QVIGSTAD og SANDBERG, *Lappiske eventyr og folkesagn*, Kristiania 1887, sid. 29, heter det: »Nu for tiden er hilsen med næsen neppe brugelig uden hos skotelapperne, hvor man endnu i omsorgsfulde mødres mund kan høre påmindelsen til den opvoksende ungdom: 'Vads oud njune!' (gå og giv næsen!).»

I olika trakter har man sålunda haft olika sätt att hälsa. Mycket spridd är (och har varit) ett slags half *omfamning*, på något olika sätt utförd i olika trakter samt ofta kombinerad med någon annan hälsningsmetod; man finner den från Gellivare i söder till norska Finmarken i norr och Enare och skoltlapparnes område i öster. Ungefär samma utbredning synes *nigning* hafva haft; numera synes den icke förekomma annat än möjligen i Enare, i öfrigt har den

¹ ANDELIN: *Kertomus Utsjoen pitäjästä, i Suomi 1858* (18:e årg.). Helsingfors 1859. S. 206.

² MALM: *En vinter och trenne somrar bland fjellen*. Göteborg 1851. S. 35.

³ FRIIS: *En sommar i Finmarken, Ryska Lappland och Nordkarelen*. Öfvers. Stockholm 1872. S. 148. Jfr också sid. 149 och 157.

kommit ur bruk, kanske i följd af den munterhet, som den säkerligen alltid väckt hos grannfolken, hos hvilka endast kvinnorna och icke männen bruka niga. *Kyss* på munnen eller kinden omtalas från Lule lappmark som en fordom bruklig hälsning mellan nära släktingar; äfven tornelapparne ha känt till den. I norska Finmarken har man äfven känt till bruket att *kyssa sin egen hand, innan man räcker fram den till hälsning*; detta hälsningsätt torde dock vara importeradt från grannarna, hvilket äfven framgår däraf, att det endast begagnades gentemot herremän. Äfven från Utsjoki omtalas ett liknande sätt att hälsa. Den egendomligaste hälsningsmetoden är likväl den s. k. *näskyssen*, hvilken omtalas från Pite, Lule och Torne lappmarker samt från skoltlapparne, och hvilken ännu ej tycks vara fullständigt utdöd. Den förekommer äfven hos ett par andra arktiska folk, nämligen eskimåerna och samojederna; att af denna omständighet draga några slutsatser rörande dess möjliga uppkomstort o. s. v. torde dock vara förhastadt. Slutligen bör påpekas, hurusom lapparne i allmänhet hälsa olika på olika slags personer. De äkta lapska hälsningarna begagnas endast gentemot lappar, under det att personer af andra nationaliteter hälsas på något mera internationellt sätt. Det noggranna och intresserade iakttagande af olika släktskapsgrader, för hvilket lapparne öfveralt utmärka sig, gör sig äfven gällande i afseende på hälsningen, i det att närmare släktingar hälsas på ett något annorlunda sätt än aflägsnare sådana; detta har särskildt påpekats från Lule lappmark, men har nog förekommit äfven i andra trakter.

Vid *afskedstagandet* bry sig lapparne icke om många ceremonier. Från lapparne i Lule lappmark och i våra sydligaste lapptrakter från och med Härjedalen till och med Vilhelmina i Åsele lappmark har jag i själfva verket fått det intrycket, att en lapp i regeln icke tager något som hälst afsked, då han lämnar ett ställe, åtminstone då det varit lappar han gästet. Han kan visserligen, om han varit där någon längre tid eller i något mera maktpåliggande ärende, vid affärden tacka för den undfägnad och det vänliga mot-

tagande han fått, men något egentligt afskedstagande förekommer icke, utan, sedan han tackat, försvinner han efter en stund utan att säga ett ord och utan att man egentligen lägger något vidare märke till hans affärd. De nedan angifna hälsningsformlerna vid afskedstagande begagnas också icke (i de nyssnämnda trakterna) så synnerligen ofta, och mycket sällan händer det, att en lapp (i samma trakter) tar farväl af en annan lapp medelst handslag. Lätt förklarligt är det då äfven, att dessa hälsningsformler i allmänhet synas vara af främmande ursprung.

Icke håller literaturen om lapparne synes känna till något om deras sätt att taga farväl af hvar andra. De enda uppgifter man får ur den samma, gälla de hälsningsformler, som begagnas vid afskedstagande. Detta torde väl kunna få anses tyda på, att äfven i andra trakter än de ofvannämnda lapparne öfver hufvud taget icke begagna något egentligt afskedstagande, utan skiljas åt utan ceremonier, endast med uttalande af en eller annan hälsningsformel.

De lapska uttrycken för »farväl» äro: i Härjedalen och Jämtland (ungefär) *gaunete*, *gounete* eller *gounede*; från Frostviken i Jämtland är upptecknad ett *kōnāt* och från Stensele i Lycksele lappmark ett *kaunete*, från Sorsele i samma lappmark *gōnaht*, från Pite lappmark *kūnāt*, från Lule lappmark *kunáhta* och *kūnāt*, från Tysfjorden i Norge *gōnaht* och från Vesterålen i Norge *go-naht*. Dessa ord härstamma tydligen från det svenska och norska *god natt*. På samma sätt kan man äfven få höra *farväl* och det finska *hyvästi* använda af lapparne, det senare i de trakter, där den bofasta befolkningen är finsk. Något mera nationela äro möjligen det syd-lapska skriftspråkets *orro puorest* (= var väl!), Pite lappmarks *viesū puorist* (= lef väl!), det i norska Finmarken brukliga *bace dærvvan* (= stanna frisk!), hvarpå den kvarstannande svarar *mana dærvvan* (= gå frisk!), samt det rysk-lapska *kýtty tīrn* (= stanna frisk!), hvarpå svaras *vāryt tīrn* (= res frisk!). Till sin betydelse stå dessa uttryck dock mycket nära det svenska *lef väl* och det finska *jää hyvästi* (= stanna väl!). Det rysk-lapska *poruist* eller *pōroist* torde väl få jämföras med de öfriga lapparnes *burist*, *puorist* o. s. v. och sålunda betyda »(lef) väl!» Från svensk-lapska dialekter anföras af

STOCKFLETH, *Norsk-lappisk Ordbog*, Kristiania 1852, sid. 147, f. form-lerna *tast ain, tebe tist, te goit ta bali, te goit tan palen*. Dessa äro likväl inga egentliga hälsningsuttryck, utan kunna närmast öfversättas med »nu få vi ge oss i väg, nu är det nog för denna gången». Det äfvenledes af STOCKFLETH anförda *kitto poddo-lokost* kan öfversättas med »tack för den här tiden!».

Bild 4 (se nedan) återgifver ett i Nordiska museets ego varande lappsmycke af silver, från Arjeplogs socken i Pite lappmark. Nat. storl.

KARL BERNHARD WIKLUND.

